

JOANNA MARIA KWAŚNIEWSKA

21 KLUCZY do
TWÓRCZEGO
ŻYCIA dziecka

Darmowy fragment książki

PRAKTYCZNY PRZEWODNIK

 PWN

Poznaj autorkę

Dr Joanna Kwaśniewska

Psycholożka twórczości, pracowniczka Uniwersytetu SWPS, specjalistka w zakresie rozwoju kreatywności. Od ponad 25 lat prowadzi treningi twórczego myślenia, szkolenia twórczego rozwiązywania problemów w organizacjach oraz coaching twórczości dla artystów i naukowców. Przeprowadziła setki szkoleń i wykładów zarówno w kraju, jak i za granicą. Publikuje swoje teksty na temat kreatywności w recenzowanych polskich i zagranicznych czasopismach. Aktywnie popularyzuje wiedzę na temat twórczości – nagrywa filmy, pisze artykuły do czasopism popularnonaukowych, prowadzi portal **joannakwasniewska.com**.

Zobacz, **co znajdziesz w książce!**

Spis treści

Wprowadzenie	IX
Część 1: Twórczość	1
<hr/>	
Błędne przekonania na temat twórczości	3
Tylko nieliczni ludzie są twórczy	3
Twórca znaczy artysta	7
Kreatywność wynika z genów	10
Twórczość nie zapłaci rachunków	14
Twórczość można rozwijać poprzez kolorowanki, tęcze i żabki z plasteliny	16
Twórczość to bujanie w obłokach	19
Czym w takim razie jest twórczość?	25
Definicja twórczości	25
Cztery morza twórczości	30
Dziecko jako twórca	35
Przepis na twórczą zupę	44

SPIS TREŚCI

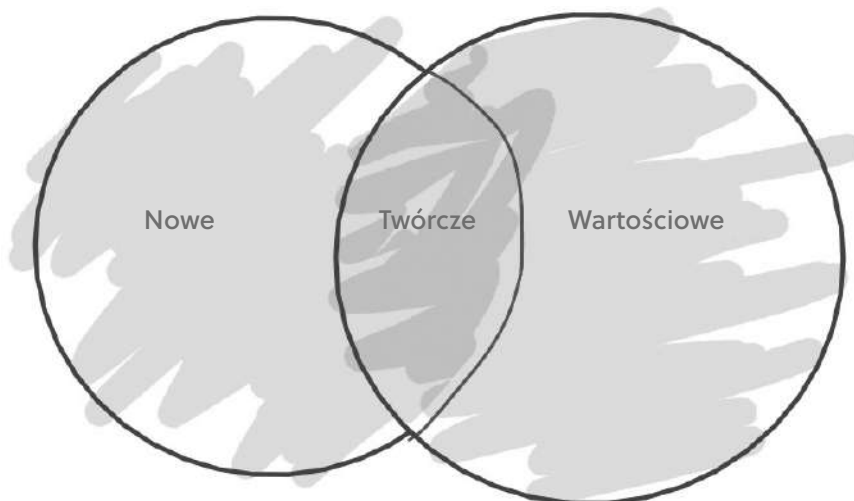
Dlaczego twórczość jest ważna dla dziecka?	49
Rozwój osobisty i samorealizacja	49
Lepsza przyszłość zawodowa	54
Więcej szczęścia	57
Mniej smutku	61
Odnalezienie sensu życia	63
Mniej problemów ze zdrowiem	65
Lepszy świat	69
Część 2: Jak skutecznie wspierać twórczość dziecka?	71
Pomóż dziecku odnaleźć siebie	83
Klucz 1. Więź, która da dziecku siłę (Thomas Edison)	83
Klucz 2. Słuchanie siebie (Steve Jobs)	97
Klucz 3. Na tropie zainteresowań (Albert Einstein)	109
Klucz 4. Błogosławieństwo prawdziwej nudy (Olga Tokarczuk)	119
Klucz 5. Twórczy kuferek (Walt Disney)	127
Klucz 6. Dobre relacje z innymi (bracia Wright)	134
Klucz 7. Dbanie o siły witalne (Frida Kahlo)	145
Wzmocnij w dziecku twórcę	155
Klucz 8. Twórczość jako wartość (Moby)	155
Klucz 9. Świat fantazji (C.S. Lewis)	162
Klucz 10. Chaos jako ład wyższego rzędu (Pablo Picasso)	170
Klucz 11. Doświadczenie przyrody (Jennifer Dounda)	179

Klucz 12. Odwaga intelektualna i wychodzenie poza pudełko (Leonardo da Vinci)	189
Klucz 13. Myślenie w fazie światła zielonego i czerwonego (Elon Musk)	200
Klucz 14. Zabawa pomysłami (Maria Skłodowska-Curie)	210
Buduj motywację dziecka	227
Klucz 15. Motywacja wewnętrzna i aspiracje (Anne Frank)	227
Klucz 16. Motywacja zewnętrzna i synergia motywacyjna (Bill Gates)	238
Klucz 17. Przekonania dziecka na swój temat (Fryderyk Chopin)	253
Klucz 18. Podejmowanie wyzwań i radzenie sobie z lękiem (Jon Fosse)	267
Klucz 19. Optymizm i pozytywne myślenie (Jane Goodall)	279
Klucz 20. Nastawienie na rozwój (Jack Ma)	288
Klucz 21. Wytwałość, ciężka praca i umiejętność odraczania gratyfikacji (Wolfgang Amadeus Mozart)	300
Posłowie	317
Podziękowania	320
Przypisy końcowe	322
Ryciny – inspiracje	343
O Autorce	345

Czym w takim razie jest twórczość?

Definicja twórczości

Naukowcy definiują twórczość na wiele różnych sposobów. Jednak są definicje, które znawcom tematu, psychologicznym mędrcom znacząco bardziej się podobają niż inne. Jest w nich coś pociągającego! Definicja, która najbardziej się przyjęła, opiera się na cechach pomysłów lub dzieł. Jeśli pomysł spełnia dwa kryteria – jest **nowy i wartościowy** – to określa się ten pomysł twórczym¹. Jeśli osoba potrafi wygenerować, a potem zrealizować pomysły, które są zarówno nowe, jak i wartościowe, to określa się tę osobę twórczą. Innymi słowy, często definiuje się poziom twórczości człowieka poprzez efekty jego pracy.

Jeśli pomysł/idea/dzieło spełnia dwa kryteria – nowość i wartość –
to można je uznać za twórcze

Co to znaczy, że pomysł jest nowy i wartościowy?

Gdybyśmy dysponowali specjalną aplikacją zaprogramowaną tak, by zmierzyła procent nowości danego dzieła, rzadko kiedy, o ile w ogóle, uzyskalibyśmy wynik maksymalny, czyli 100% nowości. Oznacza to, że pomysły, plany czy projekty realizowane przez osoby twórcze wykorzystują istniejące już rozwiązania, technologie i możliwości w nowatorski sposób. Przekształcają, przerabiają, łączą. Często stanowią adaptację idei istniejących w innych dziedzinach, które dostosowane zostały do nowej sytuacji lub środowiska. *Gwiazdzista noc* nie powstałaby, gdyby nie fascynacja Vincenta van Goga obrazami impresjonistycznymi. Samochody elektryczne nie jeździłyby dziś po ulicach, gdyby Carl Benz w 1885 roku nie zbudował pojazdu trójkołowego z jednocylindrowym, czterosuwowym silnikiem benzynowym. Nie znalazłbyśmy *Koncertów brandenburskich*, gdyby Johann Sebastian Bach nie zachwycił się praktyką chorału luterańskiego, a z kolei nie słuchalibyśmy *Preludium deszczowego*, gdyby Chopin nie zachwycił się Bachem. *Grac Bacha, zawsze grac Bacha*² – takiej rady i zachęty udzielał swej uczennicy.

Spełnienie warunku nowości jednak nie wystarczy, aby można było określić, że dzieło jest twórcze. Potrzebna jest jeszcze sensowność, czyli **wartość** pomysłów. Bez niej nasze działania byłyby uznane za dziwaczne, nieatrakcyjne i nieskuteczne. Wartość dzieła określana jest odmiennie w zależności od dziedziny, w której osoba się realizuje. W biznesie wartością dominującą jest skuteczność i efektywność danego rozwiązania, podczas gdy w sztuce wartością nadrzędną jest piękno lub siła społecznego oddziaływania. W działalności społecznej, takiej jak aktywność charytatywna, jest nią użyteczność dla innych osób.

A co „zwykli” ludzie myślą o twórczości?

Jako badaczka zawsze fascynowałam się tym, jak tak zwani zwykli ludzie rozumieją twórczość. Czy jest to rozumienie spójne z naukowymi definicjami? W ramach prowadzonego przeze mnie seminarium magisterskiego „*Homo creatus*, czyli człowiek twórczy w XXI wieku” realizuję wraz z moimi studentami wiele projektów badawczych. Niektóre badania dotyczą rozumienia twórczości i jej znaczenia w życiu człowieka. Podczas wywiadów pytaliśmy osoby w różnym wieku, z rozmaitych branż i o różnym

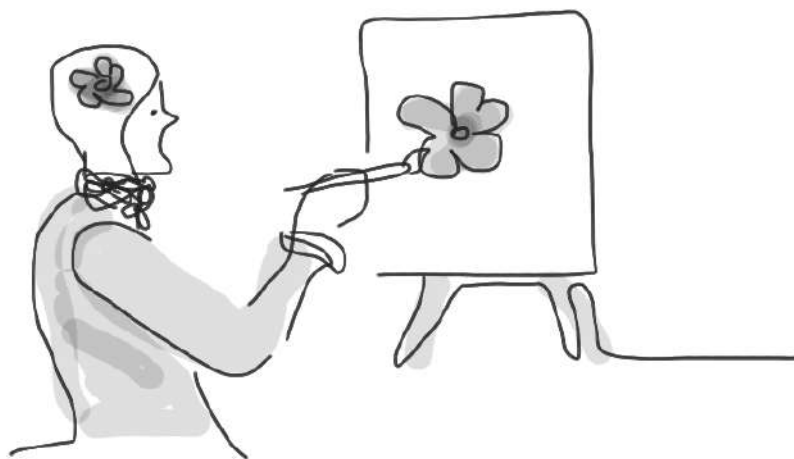
wykształceniu, czym – ich zdaniem – jest twórczość i jaki ma dla nich osobisty sens. Dowiedzieliśmy się, że twórczość definiowana jest znacznie szerzej niż poprzez tworzenie namacalnych produktów i dzieł. Respondenci mówili nam, że:

- twórczość to działanie w zgodzie ze sobą;
- twórczość to aktywna ekspresja swoich pomysłów;
- to przetworzenie wewnętrznych i zewnętrznych krajobrazów w coś, co ma wartość;
- to spojrzenie w swój wewnętrzny krajobraz oraz świat zewnętrzny i przetworzenie tego doświadczenia w coś, co sprawia, że śmiejemy się, tańczymy, stajemy się bogatsi;
- twórczość to ukazywanie siebie w tym, co się robi;
- człowiek jest twórczy wtedy, gdy wkłada w coś serce;
- twórczość jest swobodnym wyrażaniem siebie poprzez działanie, szukaniem siebie w tym, jak i co mogą zrobić jako ja;
- twórczość to wehikuł do dzielenia się emocjami – forma komunikacji historii i przeżyć;
- twórczość to pozwalanie sobie na bycie widzianym w tym, co ważne;
- twórczością może być gotowanie, haftowanie, wprowadzanie nowych projektów w pracy. Można w sposób twórczy budować relacje, podejście do życia, nurty filozoficzne. Można w sposób twórczy marzyć i pożądać. Wszystko jest twórczością;
- twórczość zaczyna się w głowie, idzie impulsem dalej;
- twórczość to coś, co bierze się z wnętrza człowieka, a znajduje wyraz w zewnętrznych działaniach;
- twórczość jest odzwierciedleniem wyobraźni;
- twórczość to wymyślanie, kreowanie, urzeczywistnianie swoich wizji, przedstawianie swoich wizji, myśli, pomysłów.

Jak się więc okazuje, w subiektywnym odczuciu ludzi twórczość związana jest z autentycznością, swobodą, sposobem na wyrażenie swojego prawdziwego ja. Istotą twórczości nie jest produkt o jakichś konkretnych cechach, ale możliwość wyrażenia w realnym/zewnętrznym świecie tego, co pojawia się w umyśle człowieka. Uczestnicy naszych badań dostrzegli,

TWÓRCZOŚĆ

że twórczość to swoista transformacja. Transformacja wrażeń, myśli, elementów wiedzy i doświadczeń w nową jakość. Jakość, którą komunikujemy innym – tworząc.

Istotą twórczości jest możliwość wyrażenia w realnym świecie tego, co pojawia się w umyśle człowieka

Gdy pytaliśmy naszych respondentów, jakie znaczenie ma dla nich twórczość i co im daje, byliśmy zawsze poruszeni tymi odpowiedziami. Niezależnie od tego, czy byli to pracownicy korporacji, zawodowe tancerki, aktorzy czy gospodynie domowe, z reguły wszyscy odnajdywali podobny sens w swojej twórczej ekspresji. Okazało się, że twórczość jest ważną – jedną z ważniejszych – składową szczęścia dla tych osób. Uczestnicy naszych badań mówili, że:

- Twórczość buduje moją pewność siebie, zadowolenie i satysfakcję.
- Twórczość mnie definiuje, dzięki niej wiem, kim jestem.
- Dzięki twórczości czuję, że mam głos.
- Nadaje sens mojemu życiu. Czuję, że robię coś ważnego dla siebie i innych.
- Twórczość jest połączona z tym, że ja mogę, że ja potrafię, że mnie się widzi, dostrzega, dostrzega się to dzieło i to się wydarza.

Twórczość dotyka więc istoty sensu życia. To *crème de la crème*. Twórczość pomaga zdefiniować i odnaleźć siebie. Poprzez własną ekspresję twórczą ludzie pokazują siebie światu i stają się widzialni. Poprzez twórczość ludzie wyrażają swoje emocje, które, gdy są na zewnątrz – poza nimi – mniej ciężą i stają się łatwiejsze do określenia:

- Twórczość stanowi dla mnie odskocznnię od codziennych zmartwień.
- Podczas tworzenia otwieram się na własne uczucia.
- Angażowanie się w twórczość pozwala mi spojrzeć na moje problemy z dystansu.

Często zapominamy, że twórczość przejawia się nie tylko w wielkich dokonaniach. Twórczość nie musi pozostawiać po sobie materialnych dzieł. Gdy coś tworzymy, nie trzeba świadków, kuratorów ani sędziów, którzy orzekną, że to dzieło sztuki. Nie musimy tego nagrywać, sprzedawać ani zamykać w gablotce. Twórczość czasami przejawia się w codziennym życiu, w ulotnych chwilach, w wykonywaniu zadań, których nikt nie zapamięta i nie napisze o nich na pierwszych stronach gazet. Twórcze życie może przybierać niezliczoną liczbę barw i odcieni, może być realizowane na niezliczoną liczbę sposobów.

Z moich przemyśleń i osobistych obserwacji wynika, że twórczość jest naszym ludzkim instynktem. Często zakurzonym i zapomnianym z powodu współczesnego zaprogramowania do wariackiego pędu. Czujemy się pełni wtedy, gdy zadbamy o wyrażenie naszej twórczej natury. Czujemy się spełnieni, gdy żyjemy twórczo. Każdy człowiek ma w sobie instynkt ekspresji, tylko niektórzy zgubili do niej drogę. Każdy człowiek ma instynkt samorealizacji. Instynkt podążania w kierunku swojego własnego sensu. Twórczość jest nierozłącznie związana z naszym istnieniem. Podobnie uważa autorka mojej ukochanej książki *Biegnąca z wilkami*, amerykańska psychoanalityczka Clarissa Pinkola Estes³. Jej zdaniem: (...) *twórcza postawa wyrasta z miłości do osoby, słowa, obrazu, jakiejś idei, ziemi czy ludzkości z umiłowania, które wzbiera i przepęlnia nas do tego stopnia, że musimy je uzewnętrznić, tworząc.*

Czuję się pełna,
ponieważ wyraziłam
swoją twórczą naturę

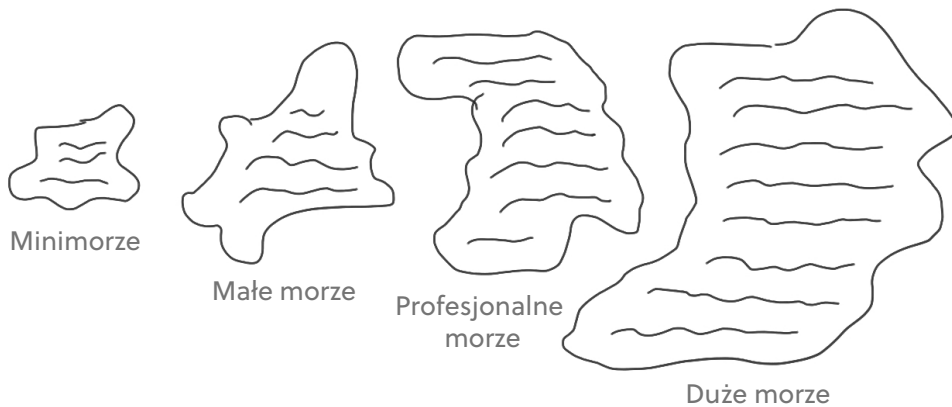
Czuje się pusta,
ponieważ nie jestem
twórcza

Cztery morza twórczości

Czy człowiek jest twórczy, gdy osiągnie Mount Everest twórczości, czy wystarczy wspiąć się na Rysy, aby można było o sobie mówić, że jest się twórczym? Czy istnieje jedna twórczość, czy kilka twórczości? Wiemy już, że można być twórczym w różnych dziedzinach życia. Można twórczo gotować, malować, zarządzać, pisać, rzeźbić, nagrywać, komponować, filmować, wychowywać dzieci, dekorować. Jednak czy można być twórczym w różnych wymiarach doświadczenia? A może nie potrzeba do tego żadnych wyczynów i wyjątkowej kondycji, nie potrzeba konkurencji i „wyszcigu szczyrów”. Może twórczym można być na co dzień? W uważności na siebie i swoje potrzeby. W delikatności i czułości wobec własnych uczuć i możliwości?

James Kaufman i Ronald Begheto⁴ (przemilczę fakt, że to amerykańscy naukowcy) doszli do wniosku, że twórczość to zjawisko wielowymiarowe i to nie tylko pod względem dziedziny ekspresji. Ich zdaniem twórczość każdego człowieka może być oceniana w czterech oddzielnych wymiarach, a fakt, że ktoś nie jest wybitny, wcale nie oznacza, że nie jest twórczy. Koncepcja badaczy nazywa się 4c, ponieważ litera „c”, pochodząca od słowa *creativity*, pojawia się w niej cztery razy jako *mini creativity*, *little creativity*, *pro creativity* i *big creativity*.

CZYM W TAKIM RAZIE JEST TWÓRCZOŚĆ?

Wiele razy opisywałam model 4c moim studentom podczas wykładów, ponieważ uważam go za bardzo trafny i pomocny do zrozumienia istoty zjawiska. Pewnego dnia jedna z moich studentek o imieniu Zuzanna odplynęła uwaga, gdy mówiłam, skąd pochodzi litera „c”. Potem widziałam, że słuchała mnie z zainteresowaniem, a następnie zadała pytanie: *Czy można być twórczym na wielkim morzu, a być nietwórczym na małym morzu?* Odpowiem na to pytanie pod koniec tego rozdziału, ale teraz chcę skoncentrować się na morzu. Tak, na morzu, ponieważ to właśnie słowo „morze” wzbudziło śmiech u pozostałych słuchaczy (pękali ze śmiechu!), a u mnie fascynację. Studentka słysząc „c” rozumiała, że mówię „sea”. Dla niej każdy wymiar twórczości to inne morze. Cudowne! – pomyślałam. I tak już zostało na moich wykładach. Żegluga po morzach różnej wielkości wydaje mi się wspaniałą, obrazową metaforą. Zdecydowanie bardziej pobudzającą wyobraźnię niż sama litera „c”.

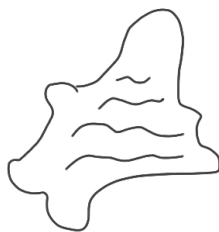

Minimorze

Twórczość minimorza (po angielsku: *mini C creativity*)^a przejawia się w myśleniu i dotyczy naszych interpretacji, pomysłów i wglądów. Możemy celowo próbować stworzyć sobie własny wewnętrzny świat, swoje osobiste opinie, w sposób refleksyjny kształtować własne postawy.

TWÓRCZOŚĆ

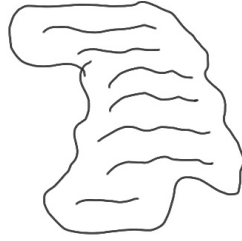
Niska twórczość w tym wymiarze polega na kopiowaniu i ślepym przejmowaniu opinii innych, dogmatyzmie, myśleniu poprzez schematy i posługiwaniu się stereotypami. Mamy wybór, czy myśleć kreatywnie, czy schematycznie. Chociaż to pierwsze rozwiązanie wymaga więcej wysiłku i energii poznawczej, to daje jednak szansę na osobisty wzrost i rozwój. Twórczość minimorza może nie być uznawana za kreatywną przez innych. Jednak dla osoby, która konstruuje własną wiedzę, buduje swoją interpretację świata, ta praca jest zarówno nowa, jak i wartościowa.

Małe morze

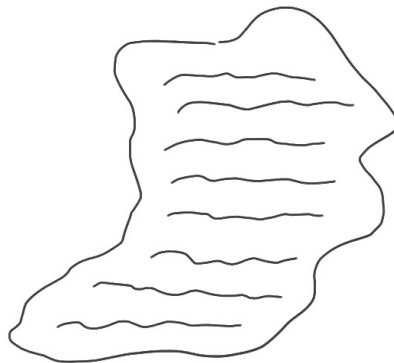
Twórczość małego morza (po angielsku: *little C creativity*) to twórcze rozwiązywanie codziennych problemów, np. jak odebrać dziecko z przedszkola, gdy muszę zostać dłużej w pracy, jak naprawić odkurzacza, gdy brakuje części, jak zdobyć potrzebną książkę, gdy nie ma jej w bibliotece, jak gustownie urządzić mieszkanie, dysponując małym budżetem, jak zaprojektować francuski ogród na działce o powierzchni 100 m². Ważne jest rozwiązanie, a nie podziw czy wdzięczność ze strony innych. Twórczość małego morza może przejawiać się również w spontanicznych działaniach artystycznych – w sferach, w których nie mamy znaczących kompetencji, ale ich wykonywanie sprawia nam radość, jak np. robienie zdjęć pięknych kwiatów telefonem, własnoręczne malowanie kartki urodzinowej dla przyjaciela, intuicyjna gra na flecie lub dzwoneczkach. Twórczość małego morza jest już działaniem, a nie tylko myślą – jak twórczość minimorza. Od tego poziomu zaczyna się twórczość, która według brytyjskiego pisarza Kena Robinsona jest: *wyjściem poza wyobraźnię, bo wymaga, żeby daną rzecz rzeczywiście wykonywać, a nie tylko myśleć o niej*⁵.

CZYM W TAKIM RAZIE JEST TWÓRCZOŚĆ?

Profesjonalne morze

Twórczość profesjonalnego morza (po angielsku: *pro C creativity*) to twórczość profesjonalna, która wymaga znacznego wysiłku. Trzeba mieć umiejętności i wiedzę, by stworzyć coś na tym poziomie. Nie da się ot tak wdrożyć projektu biznesowego, zorganizować wernisażu fotografii w lokalnej galerii lub wydać tomiku wierszy. Trzeba mieć kompetencje! Tworzenie wiąże się z dobrą znajomością swojego fachu. Na poziomie profesjonalnego morza podejmowane cele i problemy są istotne dla danej dziedziny, a produkty twórczej pracy zwykle są społecznie oceniane jako wartościowe. Nie ma tu znaczenia, czy twórca działa zawodowo, czy hobbystycznie, ponieważ towarzyszy mu podobna motywacja – motywacja osiągnięć, która charakteryzuje się potrzebą wzrostu, aprobaty społecznej oraz wytrwałością. Gdyby działania na tym poziomie były kontynuowane wystarczająco długo, to przy odrobieniu szczęścia i odpowiednich zasobach mogłyby dotrzeć do szerokiego grona odbiorców. Ba! Mogłyby zostać uznane za wybitne, jak w przypadku twórczości wielkiego morza.

Wielkie morze

Twórczość wielkiego morza (po angielsku: *big C creativity*) wiąże się bowiem z celami, które wprowadzają do życia społecznego ikoniczne artefakty, zmieniają rzeczywistość, w której się obracamy, poprzez wynalazki i epokowe odkrycia. Naukowa działalność Stephena Hawkinga, dzieła Leonarda da Vinci, kompozycje Fryderyka Chopina, odkrycia Mikołaja Kopernika to wszystko są przykłady twórczości przez wielkie T. Twórczość wybitna jest ostatnim poziomem twórczości, który można osiągnąć w procesie rozwoju. Towarzyszy jej dogłębne zrozumienie wybranej dziedziny, a także stawianych przez nią wyzwań. Charakteryzuje się wprowadzeniem zmian fundamentalnych, ponieważ w efekcie gigantycznej pracy twórca wpływa na podjętą przez siebie dyscyplinę i redefiniuje ją. Jako że twórczości wybitnej towarzyszy skłonność do podjęcia intelektualnego i społecznego ryzyka, to poziom ten utożsamiany jest z rewolucją. Z tych wszystkich powodów na wielkie morze twórczości mogą wypłynąć tylko nieliczni.

A teraz wróćmy do pytania zadanego przez Zużę: *czy można być twórczym na wielkim morzu, a być nietwórczym na małym morzu?* Jest to świetne i niełatwe pytanie. Z jednej strony widać wyraźnie w przekazach biograficznych, że wybitni twórcy, tak zafrapowani swoją działalnością, często nie potrafili poradzić sobie z podstawowymi życiowymi problemami. Z drugiej strony na przestrzeni rozwoju człowieka nie ma wielkiego C bez mini C, małego C lub profesjonalnego C. Jeśli codzienna twórczość dziecka nie będzie pielęgnowana w okresie dzieciństwa, to niewielkie są szanse na jej wybuch w dorosłości. Troszcząc się o twórczość potomka, możemy przyjąć z dużym prawdopodobieństwem, że dziecko stanie się kiedyś ważnym odkrywcą, wynalazcą, działaczką społeczną, że uprzyjemni nam życie swoją sztuką lub wytłumaczy nam świat swoimi badaniami, literaturą lub poezją. Jeśli wśród maluchów – w domu, przedszkolu, szkole – nie będziemy pielęgnować twórczości mini i małego morza, to w przyszłości będzie dużo mniej twórczych dorosłych. Może nam wówczas zabraknąć kogoś ważnego. Oby nie zabrakło twojego dziecka!

Dziecko jako twórca

Dziecko jest twórcze, gdy znajduje nowe sposoby wykorzystania zabawki lub kiedy daje głos swojemu pluszowemu misiowi. Twórcze jest również, gdy dekoruje swój pokój, kiedy przygotowuje niespodziankę dla członka rodziny albo gdy maluje jakieś małe wielkie dzieło. Wiedzione własną inicjatywą, swoją potrzebą. Dziecko jest twórcze nie tylko wtedy, gdy wpisuje się w jakąś dziedzinę sztuki czy nauki. Dziecko jest twórcze również wtedy, gdy próbuje poradzić sobie z trudną sytuacją. Moja znajoma, która stała się mamą adopcyjną, opowiedziała mi taką historię na temat twórczości swojej czteroletniej córeczki:

(...) na co dzień często bawi się w porody, wchodzi mi pod bluzkę i każe się rodzic jakiejś 15 razy pod rząd. Jest niesamowita – sama się świetnie terapeutyzuje: wymyśliła scenkę, że jest małym reniferkiem w lesie, bez mamy i taty, i płacze, a ja świętym Mikołajem, który akurat przechodzi i ją ratuje. Zabiera reniferka do siebie i daje mu jeść. Z czasem tę scenkę zmieniła – od niedawna jest dzidzią – płaczącym dzieckiem w lesie, a ja jako mama słyszę jej płacz i odnajduję, i zabieram do siebie. Daję mleko i kocyk, i jeść. Niesamowite, jak ona sama sobie to w głowie przerabia.

Jakie są cechy twórczości dziecka?

Twórczość dziecka jest unikalna w kontekście całego życia człowieka. Jest czysta. Jest przejrzysta. W ogóle lub mało zabarwiona wpływami kultury. Można ją obserwować na wystawach w przedszkolu, na podwórkach wymalowanych kredą, placach zabaw, gdzie gotowane są zupy z trawy i kotlety z błota. Można ją też próbować nazwać, zdefiniować. Moje poszukiwania naukowe doprowadziły mnie do czterech charakterystycznych cech twórczości dziecka.

Przede wszystkim, **twórczość dziecka to odwaga podróżowania w nieznanne**. Mały człowiek jest nieświadomy zasad tworzenia, ram i procedur. Odkrywając świat sztuki, nauki czy technologii, bada te dyscypliny po raz pierwszy. Dziecko nie jest ograniczone konwencjami czy regułami, bo nie zna języka tych dziedzin. Nie ma wpojonych utartych nawyków w korzystaniu z materiałów, narzędzi i instrumentów do uprawiania twórczości.

TWÓRCZOŚĆ

Gdy pierwszy raz gra na bębnie, robi to całkowicie po swojemu, gdy maluje farbami po białej kartce, działa całkowicie intuicyjnie. Dzięki temu staje się eksploratorem niezbadanych lądów.

Twórczość dziecka to nauka poprzez eksperymentowanie. Działania twórcze dzieci przypominają nieco zabawę, w której kreacja jest procesem radosnego eksperymentowania. Każda dziura w kartce zbyt długo szorowanej pędzlem w jednym miejscu, każdy utykający piesek ulepiony z plasteliny, każda zawalająca się budowla z klocków to kolejna lekcja odkrywania rzeczywistości. Twórcze eksperymentowanie, badanie, błędzenie i ponowne odnajdywanie się jest sposobem poznawania świata przez dziecko.

Twórczość dziecka to również język komunikacji ze światem. Dziecko tworzy, ponieważ chce się z nami komunikować, opowiadać o sobie, o swoich zachwytach i obawach, o swoim postrzeganiu uroków i zagrożeń tego świata. Celem dziecka nie jest stworzenie dzieła docenianego przez społeczeństwo, lecz wyrażenie samego siebie. Wyrażanie emocji, myśli, przeżyć bez filtrów czy obaw o zewnętrzne opinie. Tak długo, jak nie zepsujemy u dziecka naturalnej radości z tworzenia, nie będzie ono dążyć do otrzymania pochwał czy uznania za swoje twórcze miniarcydzieła.

I na koniec – **twórczość dziecka to konstrukcja, a nie destrukcja**. Budowanie. Zaangażowanie się w procesy proaktywne, a nie trwanie w bezradności lub niszczytelstwie. Kreska za kreską, klocek za klockiem, nuta za nutą – to wszystko jest konstrukcja. Pomimo że twórczość dziecka nie buduje kultury i dzieł sztuki, to jednak mały człowiek buduje swój osobisty świat. Świat, który wyraża wewnętrzne bogactwo, marzenia i wyobrażenia. To świat unikalny i niepowtarzalny.

Czy więc dziecko można uznać za twórcze?

Wielu rodziców zastanawia się, czy dziecko w ogóle można uznać za twórcze, skoro nie tworzy niczego użytecznego dla świata. Jeśli przyjęlibyśmy, że twórczość polega tylko na wprowadzaniu nowych osiągnięć do jakiejś dziedziny, to aktywność dzieci nie spełnia tego warunku. Dzieci musiałyby zostać uznane za nietwórcze. Nie mają przecież wiedzy i umiejętności potrzebnych do tworzenia nowych i wartościowych dzieł. Co więcej, ich mózgi nie są wystarczająco dojrzałe, a doświadczenia życiowe zbyt ograniczone, by tego dokonać, by zmieniać losy tego świata. Jednak twórczość, jak już wiemy, to znacznie więcej niż wybitne dzieła. Dzieci są naturalnie twórcze, czasami nawet bardziej niż dorośli na poziomie mini- i małego morza, na poziomie interpretacji zjawisk i codziennego rozwiązywania problemów.

Z psychologicznego punktu widzenia dziecko jest twórcze. W kontekście psychiki człowieka nie jest bowiem ważne, czy wytwory są nowe dla innych członków społeczności. Nie jest też ważne, czy skutki aktywności twórczej wnoszą coś nowego do nauki, sztuki czy kultury. Ważny jest człowiek i jego sposób subiektywnego doświadczania. Ważne jest, że dziecko tworzy coś nowego i wartościowego ze swojej własnej perspektywy. Ważna jest energia do rozwoju, do ekspresji, do konstruktywnej kreacji, bo jak pisze Maria Montessori: *Wszelkie nieskończone możliwości człowieka zapowiadające postęp dokonujący się z pokolenia na pokolenie, zawarte są w dziecku. Energie i zdolności ucieleśnione w małym dziecku są potężniejsze od nowo odkrytej energii atomowej*⁶.

Twórczość na różnych etapach życia dziecka

Wiadomo, że dziecko z roku na rok ma coraz więcej wiedzy i umiejętności. Jednak jak to jest z pomysłowością? Czy umiejętność generowania wielu różnorodnych i oryginalnych pomysłów zmienia się u dziecka na przestrzeni życia?

K. H. Kim jest profesorką specjalizującą się w innowacji i twórczości na College of William & Mary w Williamsburg, VA. Jak sama przyznaje, jej celem jest pomaganie ludziom – zwłaszcza tym, którzy czują, że nie pasują lub są postrzegani jako kłopotliwi – wykorzystać ich twórczy potencjał do osiągnięcia marzeń. Badania Kim dotyczące dzieciństwa pokazują, że poziom kreatywności dzieci zmienia się wraz z wiekiem. Przynajmniej ten mierzony testami twórczego myślenia. Badaczka wykazała, że u małych dzieci kreatywne myślenie stopniowo wzrasta do trzeciej klasy szkoły podstawowej, czyli do około 9.-10. roku życia. Następnie poziom kreatywności zaczyna stopniowo spadać. Nazywamy to kryzysem czwartej klasy. Taki kryzys twórczego myślenia trwa około 6 lat, czyli do mniej więcej 15. roku życia, kiedy to nastolatek idzie do szkoły średniej. Wtedy znowu, statystycznie rzecz ujmując, nastolatki zaczynają wrastać twórczo. Stają się mniej sztampowi w swoich pomysłach, mają więcej różnorodnych idei i chętniej je dopracowują⁷.

Co o tym mówi nauka?

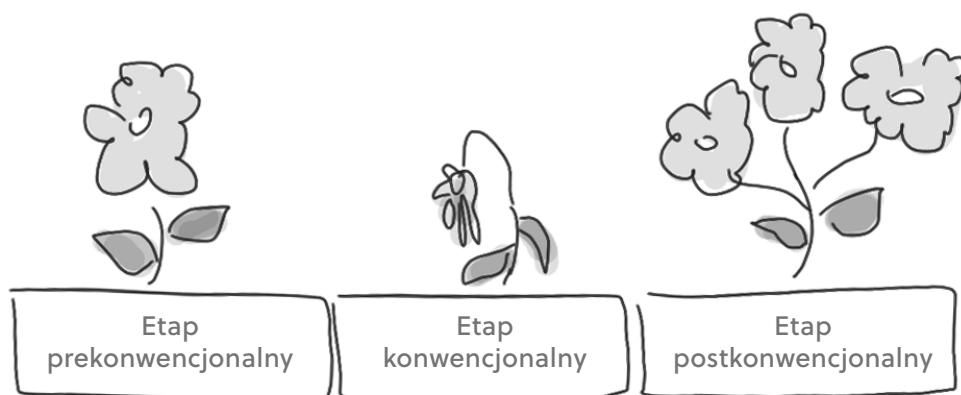
Kryzys czwartej klasy – przyczyny

Psychologowie⁸ wyjaśniają zjawisko kryzysu czwartej klasy, tłumacząc, że za spadek kreatywnego myślenia dziecka odpowiada jej/jego zdolność do zrozumienia konwencji. Konwencje określane są jako normy lub typowe zachowania w społeczeństwie, takie jak prawa, mody czy trendy. Na przykład zupełnie typowe jest noszenie butów na zmianę do szkoły, więc ogólną konwencją jest noszenie szkolnego obuwia, gdy jest się na lekcjach. Konwencje mogą być formalne lub nieformalne. Formalne przyjmują postać zasad lub praw. Nieformalne przejawiają się w tendencjach. To trendy i mody (np. pewien styl fryzury lub ubrania) często dyktują nasze zachowania, które stają się coraz bardziej powszechne i w ten sposób stają się konwencją. Konwencje definiują kulturę oraz kierują ludzi w stronę zachowań mieszczących się w normach i ramach. Jednocześnie mogą ograniczać lub hamować kreatywność i twórczą ekspresję. Konwencje wymagają konsensu i powszechnej zgody, a kreatywność wymaga oryginalności myśli i nietypowości działań.

We wczesnym dzieciństwie dzieci znajdują się na etapie prekonwencjonalnym⁹. Nie są świadome konwencji i dlatego nie są w stanie się do nich dostosować. Ta niekonwencjonalność często przejawia się w zachowaniu maluchów jako kreatywność. Dzieci wchodzi w etap konwencjonalny, gdy zbliżają się do średniego dzieciństwa. Zaczynają rozumieć konwencje i przejmować się nimi. Często w stopniu ekstremalnym *muszą robić to, co inni robią*, co badacze określają hiperkonwencjonalnością. Młodzież na tym etapie sztywno dostosowuje się to standardów swojej grupy rówieśniczej, co często hamuje ich własną ekspresję. W tym bowiem okresie część dzieci doświadcza spadku własnej kreatywności. Pozytywne przejście tego etapu życia pozwala wejść adolescentom w etap postkonwencjonalny. Teraz są już świadome zasad i reguł, ale jednocześnie rozumieją, że mogą wybierać, które z nich chcą przyjąć, a które odrzucić. Otwiera to drzwi dla ponownego rozkwitu kreatywności i do zaangażowania się młodego człowieka we własną twórczość.

TWÓRCZOŚĆ

Badania naukowe¹⁰ przynoszą optymistyczne wnioski dla dzieci, które wypadają dobrze lub bardzo dobrze w testach kreatywności we wczesnym dzieciństwie, a potem doświadczyły kryzysu czwartej klasy, czyli obniżenia poziomu kreatywności podczas etapu konwencjonalnego. Okazuje się, że te dzieci odzyskują swoje twórcze moce, gdy przechodzą do etapu postkonwencjonalnego w późniejszym wieku nastoletnim. Nie wszystko więc stracone, gdy twórczy przedszkolak stopniowo przeistoczy się w konformistycznego czwartoklasistę! Odzyska swoje twórcze wibracje kilka lat później! Kreatywne umiejętności powrócą, ale wtedy to już nie będą dzieci, a nastolatki. To już będzie zupełnie inna bajka!

Kiedy dziecko zaczyna się angażować w różne twórcze aktywności?

Nie tylko poziom kreatywności dziecka zmienia się w czasie jego życia. Zmianie podlega również forma ekspresji twórczej, a konkretnie dziedzina, w której dzieci chętnie się wyrażają. Wraz z rozwojem poznawczym i emocjonalnym, z coraz większą liczbą doświadczeń i coraz szerszym zakresem wiedzy dzieci zaczynają eksplorować nowe obszary twórczości. Tabela 1 w dużym uproszczeniu przedstawia próbę kategoryzacji tych aktywności według wieku, w którym statystycznie dzieci zaczynają angażować się w daną dziedzinę twórczości. Trzeba jednak zaznaczyć, że często zdarza się, iż dzieci młodsze zajmują się czynnościami twórczymi charakterystycznymi dla starszych – wykonują je wówczas przeważnie na nieco

CZYM W TAKIM RAZIE JEST TWÓRCZOŚĆ?

niższym poziomie. Dzieci starsze natomiast często wykonują aktywności twórcze z poprzednich etapów, doprowadzając je na znacząco wyższy poziom.

Tabela 1. *Okres życia, kiedy dziecko zaczyna się angażować w różne dziedziny twórczej aktywności*¹¹

Dziedzina twórczości dziecka	Przykładowe zachowanie dziecka	Wiek w latach
Śpiewanie	<ul style="list-style-type: none"> • Wymyśla własne interpretacje zasłyszanych piosenek • Śpiewa autorskie melodie • Wymyśla własny tekst do zasłyszanych melodii 	2-3
Rysowanie	<ul style="list-style-type: none"> • Obserwuje rzeczywistość i stara się ją po swojemu zinterpretować w swoich pracach plastycznych • Rysując, eksperymentuje z liniami, kształtami • Rysując, wymyśla swoje kompozycje, postaci i/lub przedmioty 	
Budowanie	<ul style="list-style-type: none"> • Eksperymentuje z różnymi rodzajami konstrukcji • Tworzy budowle według własnego pomysłu • Tworzy budowle z niestandardowych materiałów 	
Gra na instrumencie	<ul style="list-style-type: none"> • Wykorzystuje przedmioty codziennego użytku i/lub zabawki do tworzenia różnych dźwięków i odgłosów • Chętnie tworzy własne utwory/melodie na instrumencie 	
Malowanie	<ul style="list-style-type: none"> • Łączy kolory w nietypowy sposób, używając zarówno pędzli, jak i własnych dłoni • Maluje na niestandardowych powierzchniach 	4-5
Używanie słów	<ul style="list-style-type: none"> • Bawi się brzmieniem słów • Lubi wymyślać nowe wersje słów lub nowe słowa • Tworzy nieistniejące połączenia słów 	
Taniec	<ul style="list-style-type: none"> • W sposób przemyślany tworzy kroki i układy podczas tańca • Eksperymentuje z ruchem podczas zabaw przy muzyce • W sposób autorski używa tańca do wyrażania emocji i zabawy 	

TWÓRCZOŚĆ

Tabela 1. *cd.*

Dziedzina twórczości dziecka	Przykładowe zachowanie dziecka	Wiek w latach
Fantazjowanie	<ul style="list-style-type: none"> • Chętnie bawi się w rzeczy „na niby” • Bawi się/rozmawia z wymyślonymi przyjaciółmi • Wymyśla hipotetyczne sytuacje „co by było, gdyby...?” • Opowiada o światach i stworach, które żyją w jego wyobraźni 	
Gotowanie	<ul style="list-style-type: none"> • Gdy ma taką możliwość, chętnie eksperymentuje w kuchni • Tworzy różne kombinacje z jedzenia • Wymyśla nowe potrawy 	
Rzeźbienie	<ul style="list-style-type: none"> • Chętnie buduje własne budowle, np. domki, bazy, z dostępnych rzeczy • Chętnie używa różnych materiałów, np. piasku, gliny, plasteliny, aby tworzyć formy i kształty 	
Teatr	<ul style="list-style-type: none"> • Z własnej inicjatywy odgrywa role w spektaklach teatralnych organizowanych przez kółko teatralne/klub • Do zabawy w teatr angażuje przyjaciół, zabawki, samodzielnie stworzone marionetki • Ma własny pomysł na treść spektaklu • Tworzy stroje i/lub scenografie 	6-7
Relacje społeczne i rozwiązywanie problemów	<ul style="list-style-type: none"> • Stosuje nowe i użyteczne rozwiązania w konfliktach interpersonalnych • Chętnie przedstawia swój punkt widzenia i dyskutuje, jeśli się z kimś nie zgadza • Radzi sobie w niekonwencjonalny sposób z różnymi problemami • Wymyśla różne sposoby i taktyki, żeby osiągnąć swój cel 	
Opowiadanie historii	<ul style="list-style-type: none"> • Opowiada wymyślone przez siebie historie • Tworzy sekretne hasła i języki do porozumiewania się • Wymyśla postaci do swoich historii, tworzy różne scenariusze z ich udziałem • Z własnej inicjatywy pisze teksty • Wymyśla rymowanki i krótkie wierszyki 	8-9

CZYM W TAKIM RAZIE JEST TWÓRCZOŚĆ?

Dziedzina twórczości dziecka	Przykładowe zachowanie dziecka	Wiek w latach
Gry w realu	<ul style="list-style-type: none"> • Wymyśla i tworzy własne zabawy • Wymyśla i tworzy własne gry, które mają konkretne zasady, cel oraz materiały 	
Ubieranie się	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzy nietypowe zestawienia ubrań • Eksperymentuje z modą • Projektuje nowe ubrania, wykorzystując różne materiały 	
Obszar liczb	<ul style="list-style-type: none"> • Bawi się w wykorzystywanie liczb do opisywania różnych zjawisk • Chętnie coś oblicza w wymyślonych przez siebie zadaniach 	10-11
Język	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzy sekretne słowa i języki do porozumiewania się z rodzeństwem lub przyjaciółmi 	
Aranżowanie przestrzeni	<ul style="list-style-type: none"> • Dekoruje swoje otoczenie w autorski sposób • Jeśli ma taką możliwość, chętnie zmienia układ mebli w pokoju 	
Wynalazki	<ul style="list-style-type: none"> • Wymyśla usprawnienia istniejących przedmiotów/urządzeń lub procesów • Próbuje naprawić zepsute rzeczy lub urządzenia • Wymyśla swoje wynalazki i je konstruuje • Bawi się w młodego chemika, łącząc różne substancje i/lub przygotowując receptury 	12-13
Edukacja	<ul style="list-style-type: none"> • Potrafi uatrakcyjnić sobie naukę, tak by stała się bardziej skuteczna • Komentuje zdobywaną wiedzę, łącząc fakty pochodzące z różnych źródeł • Prowadzi minibadania o charakterze naukowym 	
Nowoczesne technologie	<ul style="list-style-type: none"> • Chętnie fotografuje, rysuje na tablecie, nakręca filmiki inne niż rówieśnicy • W języku programowania chętnie wymyśla różne polecenia, które testuje na urządzeniach, prototypach lub robotach • W sposób oryginalny potrafi rozwiązywać wirtualne problemy w ramach gier komputerowych • Używa sztucznej inteligencji do realizacji swoich twórczych projektów 	

Tabela 1. *cd.*

Dziedzina twórczości dziecka	Przykładowe zachowanie dziecka	Wiek w latach
Pisanie	<ul style="list-style-type: none"> • Wyraża swoje myśli i uczucia w pisaniu prozy i poezji • Używa metafor i porównań oraz swoich autorskich środków stylistycznych • Pisanie opiera na swojej bogatej wyobraźni i umiejętności fantazjowania 	

Przepis na twórczą zupę

Osoby kreatywne lubią metafory i analogie. No właśnie! Wyobraźmy sobie, co by było, gdyby twórczość stała się zupą lub – jeśli wolisz – daniem jednogarnkowym? Takim pysznym i wyjątkowym. Wieloskładnikowym, barwnym, pachnącym z artystycznym wykończeniem. A my jako rodzice mielibyśmy gotować taką zupę dla swojego dziecka? Gotować taką zupę wiele, wiele razy. Za każdym razem, gdy chcemy zachęcić je do aktów kreacji. Za każdym razem, gdy zależy nam, by nasycić dziecko twórczością. Jak się do tego zabrać?

Twórczość do zupy jako pierwsza porównała amerykańska profesorka psychologii Teresa Amabile, pracująca w Harvard Business School. Autorka wielu prac dotyczących twórczości, m.in. książki dla rodziców i pedagogów na temat wychowywania dzieci w kierunku twórczości *Growing up creative*. Badaczka stworzyła tzw. komponentowy model twórczości (*componential model of creativity*)¹², zgodnie z którym potencjał twórczy człowieka wynika z połączenia następujących czynników: 1) wiedzy i umiejętności, 2) kreatywności i 3) motywacji. Każdy z tych komponentów twórczości można porównać do składników niezbędnych do przygotowania smacznej zupy.

Marchewka, ziemniaki, kapusta – wiedza i umiejętności dziecka

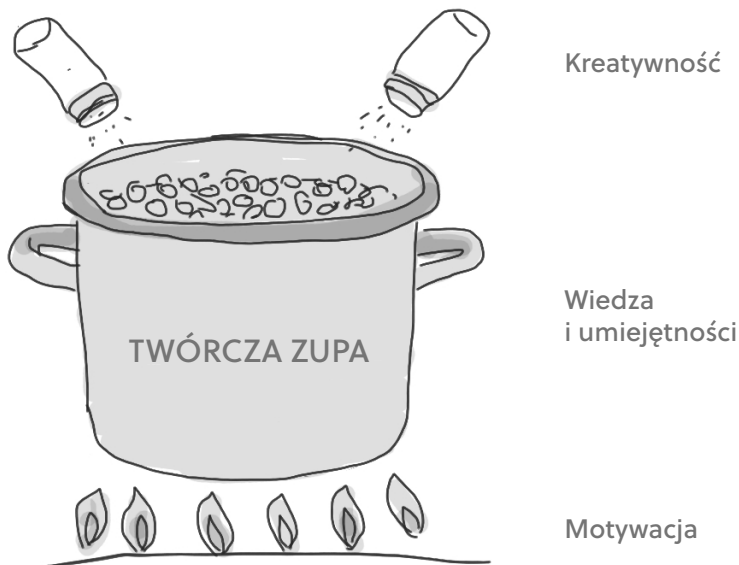
Żeby ugotować twórczą zupę, po pierwsze, trzeba przygotować składniki bazowe. Każde dziecko jest inne i ma odmienne zainteresowania. Składniki bazowe też będą rozmaite – w zależności od dziecka, jego wieku

CZYM W TAKIM RAZIE JEST TWÓRCZOŚĆ?

i etapu rozwoju. Składniki bazowe to **wiedza i umiejętności**. W długofalowej perspektywie powinny one być zarówno specjalizacyjne – głębokie w jednej dziedzinie, jak i dość szerokie, czyli obejmujące, choć płycej, wiele zakresów.

Potrzebne są więc dziecku wiedza i umiejętności w ramach swojej pasji lub specjalizacji. Malarz potrafi łączyć kolory, posługiwać się pędzlem i szpachlą, wie, jak ustawić blejtram na sztaludze. Twórczy chemik ma wiedzę o pierwiastkach, substancjach, zasadach i kwasach, sposobach ich reakcji i interakcji. Twórczy przedsiębiorca wie, jak działa gospodarka, ekonomia, umie zarządzać firmą.

Wiedza i umiejętności z innych dziedzin pomagają w twórczej modyfikacji obszaru zainteresowań, pasji czy pracy zawodowej. Steve Jobs, dzięki temu, że uczestniczył w kursie kaligrafii, pojął, jak ważna w projektowaniu jest prostota. Uznał wartości estetyczne za ważne kryterium w tworzeniu designu komputerów osobistych i smartfonów. Gdy dziecko zdobyło niezbędne umiejętności na przynajmniej podstawowym poziomie (pisanie, czytanie, podstawy liczenia, logicznego myślenia), to łatwiej mu poruszać się po świecie różnorodnych informacji i znaczeń. Gdy ma w głowie szeroką wiedzę na temat świata, doświadczyło ciekawych przeżyć, to łatwiej mu będzie łączyć fakty, szukać rozwiązań poprzez analogie.

Każdorazowo przy okazji gotowania twórczej zupy umiejętności i wiedzę dziecka umieść delikatnie w garnku i starannie mieszaj. Wymieszaj wszystko! Zarówno te specjalizacyjne kompetencje związane z pasją, jak i te poboczne, mniej interesujące dla dziecka. Nie trzeba wcześniej ich rozdrabniać. Włóż w całości. To, co powinno się rozpaść i podzielić na mniejsze cząstki, rozpadnie się w trakcie mieszania i późniejszego podgrzewania.

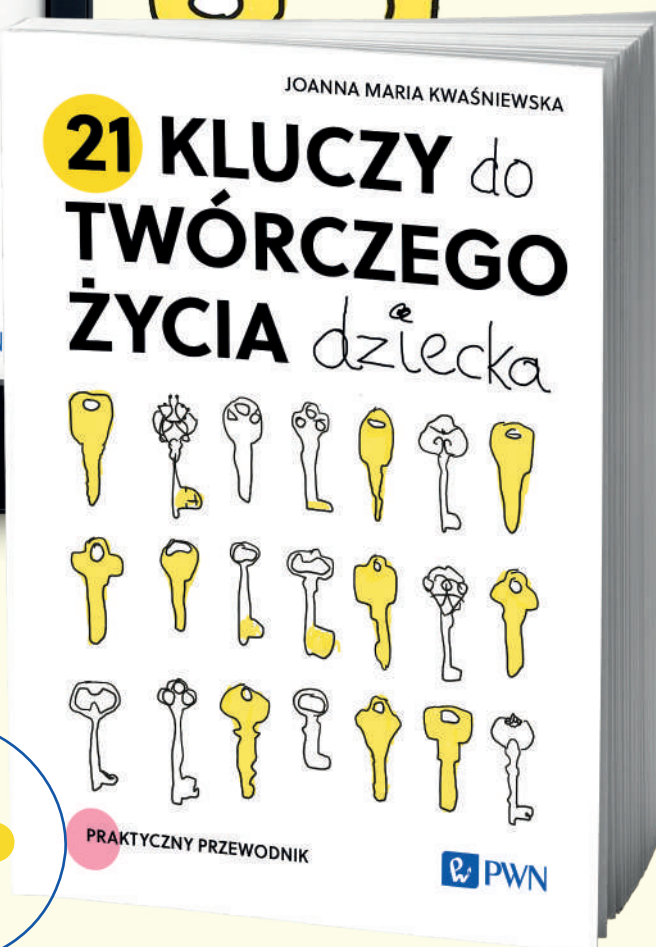
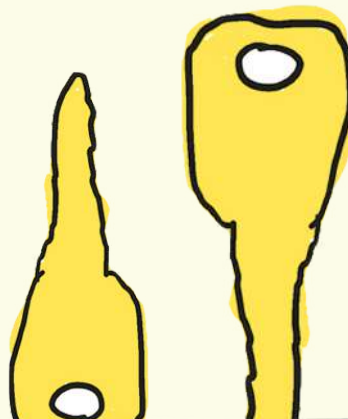
Teraz czas na przyprawy i zioła. **Doprawiamy zupę umiejętnościami kreatywnymi dziecka.** Opierają się one na niezależności i elastyczności w myśleniu, odwadze podejmowania ryzyka i patrzeniu na problem z nowej perspektywy, a także umiejętności wymyślania oryginalnych pomysłów. Przydaje się tu też znajomość strategii i technik twórczego myślenia (o nich dokładniej powiem w dalszej części książki). Nawet kilka podstawowych umiejętności może zrobić wielką różnicę – mentalne łączenie elementów, kojarzenie podobieństwa, przekształcanie i łamanie zasad. Dziecko może nauczyć się takiego sposobu myślenia bardzo wcześnie. Może ćwiczyć kreatywność w rozmowach z rodzicami i rodzeństwem. Może wykorzystywać kreatywność w zabawie z przyjaciółmi, w pracach w przedszkolu i szkole. Potem będzie wykorzystywać poznane umiejętności i narzędzia przez całe życie. Doprawiamy więc zupę kreatywnymi przyprawami. Dobieramy te, które najbardziej pasują w danej sytuacji, lub gdy dziecko jest starsze, to oczywiście jemu pozwalamy zdecydować.

Umiejętności kreatywne dziecka

CZYM W TAKIM RAZIE JEST TWÓRCZOŚĆ?

W międzyczasie nasze smaczkowe danie podgrzewamy. Początkowo na małym ogniu. Jednak stopniowo podnosimy temperaturę. Moc grzejnika to **motywacja dziecka**. Motywacja wydaje się nawet ważniejsza niż zasoby intelektualne i praktyczne umiejętności. Jeśli brakuje zasobów, a człowiek ma motywację, to zawsze może próbować nadrobić braki. Jeśli jednak nie ma motywacji, to jako rodzice jesteśmy w kropce. W bezruchu. W stagnacji. Składniki zupy oraz kreatywne przyprawy to tylko potencjał w twórczym rozwoju. Każdy człowiek, niezależnie od wieku, niezależnie od tego, czy chodzi do przedszkola, czy uczęszcza na zajęcia uniwersytetu trzeciego wieku, jeśli coś wie, umie i potrafi, to ma zasób. Jednak wcale nie znaczy to, że ów zasób wykorzysta. Konieczna jest jeszcze motywacja, by wykazać się umiejętnościami i wiedzą. Jeśli jej brakuje, to przedszkolak, uczeń, licealista, a później dorosły człowiek nie wykorzysta tego, czego się nauczył.

kod rabatowy:
21kluczy

Kup w przedsprzedaży!

Kod obniża cenę katalogową książki o 28%. Kod jest ważny do 31.03.2025r.